

DOKUMENTI

PISMA ZAVODU ZA ŠOLSTVO OB PREDLOGIH ZA NOVE OSNOVNOŠOLSKE IN SREDNJEŠOLSKE UČNE NAČRTE — IV

Kako ravnamo s srbohrvatskim (hrvatsko-srbskim) jezikom v slovenskih osnovnih šolah? — je bil naslov pisma, ki ga je v Jeziku in slovstvu (1971/72, 3, 91—93) objavil prof. Janko Jurančič. Oglašam se, ker imam drugačne poglede na to vprašanje.

Zavod za šolstvo je ravnal pravilno, da je predlagal razbremenitev osnovnošolskega učnega načrta v duhu ustavnih dopolnil. Predvidene so olajšave in programu hrvaškega in srbskega jezika.

Gre predvsem za *obveznost*, ki temeljito prizadene vsakega mladega Slovenca, ker mora (J. J.) »poznati osnove gramatične in leksične strukture srbohrvatskega jezika ... zahteva se jasno in natančno izražanje v kultiviranem jeziku«. Za takšno znanje mora osnovnošolec vložiti veliko truda. Pri tem nastajajo nemajhne razlike med mladino posameznih republik, saj hrvaški in drugi učenci nimajo podobne dolžnosti. Namesto tega si le-ti lahko pridobijo več znanja iz drugih osnovnih predmetov.

Neenakopravnost, ki tako nastaja, je očitna in boleča za mladega človeka, zato je dolžnost učnega načrta, da poišče pravičnejši izhod iz tega položaja. Uveljavljanje narodov in narodnosti daje v duhu ustavnih dopolnil nove možnosti tudi na tem področju.

Da bi osnovna šola ustrezno izpolnila svoje naloge, mora dati učencem čimveč znanja in izobrazbe; usposobiti jih mora za življenjsko tekmo, ki jih čaka v prihodnosti, ko bo mogoče doma in na tujem še bolj napeta. Takšno uposobljenost bi praviloma morala dobiti vsa mladina, s čim manjšim osipom.

Empirično je dokazano, da obremenitev po sedanjem učnem načrtu povzroča prevelik osip, saj se v naši republici suče med 27 in 50 odstotkov; zato je nujno zmanjšati breme manj nadarjenim s tem, da se učni načrt prilagodi načrtom drugih republik in opusti obvezni pouk drugega jezika, ki je pri nas srbohrvaščina. Načrtovalca učne snovi predvsem skrbí, kako bi zmanjšal osip, saj prav učenci iz osipa pozneje sestavljajo važno plast delavskega razreda.

Kaj pomeni nedokončana osnovna šola za osebno življenje učencev, se nam razkrije šele ob misli, da takšen učenec ne more niti v uk za razne poklice in tako ne more doseči stopnje kvalificiranega delavca. Gotovo tudi ni prav, če jih prepuščamo osipu in zaostajanju že v dobi, ko mnogi od njih še niso dovolj umsko razviti, zlasti zaradi tega, ker živijo v manj ugodnih okoliščinah. Znano je tudi, da v Sloveniji kvalifikacijska struktura delavcev ni zadovoljiva (prim. Delo 5. 2. 1972 — dr. A. Kornhauserjeva). Negativni šolski uspeh zmanjšuje ambicijo v človeku, zato bodo manj nadarjeni tudi pozneje ostali ob strani in ne bodo dopolnjevali pomanjkljivega znanja. Osnovnošolci bi morali dobiti praviloma bolj izenačen štart v življenje!

S spremembo obveznega predmeta sh. jezika v fakultativni bi občutno razbremenili manj nadarjene učence in s tem tudi zmanjšali osip; obvezni čas učenja bi bil tudi na slovenskih šolah bolje uporabljen za naravoslovne in druge predmete, od katerih je odvisna proizvodnja. Vzroki in stališča, ki jih navaja J. J., me ne morejo prepričati, zakaj da naj bi ostalo pri stari, večji obveznosti tega jezikovnega predmeta.

Sh. jezik je prišel v naš učni načrt v času »nadvladja, centralizma in nacionalizma« in troimenega enotnega državnega jezika SHS. O takratnih zgodovinskih okoliščinah in napakah državne organizacije tu ne moremo govoriti. Dva obvezna jezika pa se v Sloveniji brez potrebe vlečeta do današnjega dne. Zadnja ustavna dopolnila so v temelju spremenila organizacijo države in postavljajo republike in narode na pravo mesto v avnojski demokratični federativni državi. Enakopravnost jezikov naj se uveljavlja v polni meri. Brez nje tudi enakopravnosti narodov ne more biti. Staro obvezno privilegirano jezikovno razmerje je poudarjalo manjvredni položaj Slovenca v jugoslovanski skupnosti.

Delavci in velika večina drugega prebivalstva so stalno naseljeni v domači republici, svoje delovno mesto imajo doma in jim torej zadostuje materinščina. V materinščini pa bi res morali bolje poznati »osnove

gramatične in leksične strukture, da bi se znali čim precizneje izražati«. Na zaslonih TV opažamo, kako se slovenski ljudje pomanjkljivo izražajo; želijo nekaj povedati, a jim zmanjkuje besed, ali pa le-te povezujejo brez pravega smisla. Na plenumu SZDL Jugoslavije je bil leta 1966 sprejet sklep o enakopravni rabi jezikov v vseh zveznih organih in organizacijah. S tem, da mora vsak odgovorni uslužbenec teh organov in organizacij vsaj pasivno znati tudi druga dva jugoslovanska jezika, je vprašanje medsebojnega komuniciranja rešeno. V zveznih organizacijah je vpeljeno simultano prevajanje.

Sreča je, da so jugoslovanski jeziki med seboj toliko podobni, da se ljudje različnih narodnosti z nekaj truda v govoru med seboj razumejo. Za najširše plasti ljudstva je to dovolj in je zato obvezno učenje sh. jezika v naših osnovnih šolah nepotrebno. S prenehanjem množičnega učenja sh. jezika ne bomo ničesar izgubili, saj si bodo tisti, ki jim bo znanje jezika potrebno, lahko zadovoljivo pomagali s fakultativnim učenjem; za odrasle so na voljo še delavska univerza in različni pripomočki za samouke.

Zastavljamo si tudi vprašanje, ali bo jugoslovanska skupnost narodov kaj izgubila na združevalni moči, če bo pri nas sh. jezik le fakultativen? Nikakor ne! Kjer ni popolne enakopravnosti narodov, ki živijo v skupnih državnih mejah, in kjer ni sožitje urejeno paritetno, teritorialno, jezikovno-narodnostno in finančno, tam nastajajo ugodne okoliščine, da zaradi vsakovrstnih privilegijev v nacionalnem kaosu prihaja do mednarodnih in drugih agresij (interata agresion), ki slabijo kohezijo države. O tem, kako urejajo enakopravnost narodov v Švici, piše prof. Paul Zinsli (Vom Werden und Wesen der mehrsprachigen Schweiz) takole: Ljudje imajo stike samo z uslužbenci, ki znajo njihovo materinščino; ni se jim treba učiti nobenega drugega jezika. Načelo ozemeljske suverenosti materinščine je zavarovano tudi s tem, da mora vsakdo, ki se priseli na področje druge narodnosti, dati otroke v osnovno šolo tega jezika, čeprav je drugačne švicarske narodnosti. S tem je tudi v prihodnje trajno zavarovana nacionalnost stalno izoblikovanega ozemlja vsakega naroda. Nacionalno mešana in upravno neurejena ozemlja so

nevarnost za državo, kajti splet raznih jezikovnih interesov poraja nacionalizme.

Obvezno učenje sh. jezika v osnovni šoli lahko pripelje do dvojezičja; nastaja tkim. enostranska dvojezičnost s sosednim narodom, ki ne zna mojega jezika, zaveda se pa, da moram jaz znati njegovega. Pri njem se razvije miselnost, ki ne upošteva mojih narodnostnih posebnosti. Jezik je zanj nehal biti ovira, ki bi ga opozarjala na moje potrebe — ne samo na kulturne, tudi na gospodarske. Številčno šibkejši so zato občutljivi za zanemarjanje in zapostavljanje. Zato je treba nujno urediti na vseh področjih popolno enakopravnost narodov in narodnosti in odstraniti številčno (politično) premoč povsod tam, kjer ta deluje neenakopravno. Tisti, ki smo delali v osrednjih državnih organih, smo to potrebo temeljito spoznali.

Namesto intenzivnega učenja jezika (po predlogu J. J.) bi bilo koristneje uporabiti pridobljeni čas za zagotovitev uspešnejšega razvoja samoupravljanja. Sodobni samoupravljevec bi moral poznati osnove ekonomike, gospodarski stroj podjetij in družbenopolitičnih organizacij. Vse to mu je nujno potrebno, če hoče aktivno sodelovati na vseh ravneh.

Nerazumljiva je tudi trditev J. J., da v JLA dovolj spoštujejo slovenski jezik. Po mojem bi morali tudi tu v jezikovnem smislu še marsikaj spremeniti (poučevanje in poveljevanje v materinščini po temeljnih vojaških enotah), pa ne bi bilo treba Slovencem več očitati, da ne gredo radi v vojaške šole.

Po moji presoji najmanj 90 % Slovencev v svojem življenju ne bo rabilo hrvaškega ali srbskega književnega jezika; zakaj bi naj se potem vsi učili »po zakonu obvezno« srbohrvaščino? Raba številčno močnejše srbohrvaščine, s katero živimo v sosedstvu in v eni državi (J. J.), ima kljub določenim koristim za nekatere, tudi drugo stran, vsebuje namreč začetke enostranskega jezikovnega stapljanja, proti čemur je jugoslovanske narode hotela zavarovati prav AVNOJ-ska institucija enakopravnosti. Proces asimilacije naroda je dolgotrajen, z mnogimi nevšečnostmi: moramo se mu izogibati.

Jaka Avšič
Ljubljana